

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційне дослідження Гудованої Наталії Юріївни на тему:
«Поетика жіночого портретування у прозовій творчості Володимира
Даниленка», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 035 Філологія. 03 Гуманітарні науки

Володимир Даниленко є одним із представників сучасного українського літературного процесу. Його творчість синтезує постмодерністські неореалістичні тенденції, демонструє експериментальність жанрово-стильової й образної палітри. У художній прозі автора поєднуються традиції і новаторство, використовуються усталені структури і тяжіння до творчих експериментів. Актуальності дисертаційної роботи Гудованої Н. Ю. додає те, що поетика портретування в прозі митця не досліджувалась, а сформульовані в наукових дослідженнях положення потребують уточнення відповідно до змістових і формальних особливостей нових творів письменника.

Цінним у роботі є дослідження авторської концепції моделювання жіночого портрета В. Даниленком, пов'язаної передусім із особливостями зображення героїні-жінки у художньому доробку.

Робота актуальна також з огляду на її безпосередній зв'язок із основними напрямками наукових досліджень кафедри української літератури Українського державного університету імені Михайла Драгоманова у площині наукової теми «Шляхи розвитку української літератури XVII – XXI століть». Усе це разом зумовило потребу комплексного системного дослідження поетики жіночого портретування у прозовій творчості В. Даниленка.

Наукова парадигма дисертації Гудованої Н. Ю. встановлена через взаємодію основних концептів: постмодерністські трансформації у зображенні персонажа літературного твору; репрезентація сакрального і профанного у зображенні жіночих персонажів у прозі В. Даниленка; зовнішність як художня характеристика жіночих образів у творчості письменника; вербальні та невербальні засоби жіночого портретування в

прозових творах митця; інтер'єри та екстер'єри у характеристиці жіночих персонажів літературних творів В. Даниленка; психоаналітичні елементи у жіночому портретуванні в прозі письменника; ситуативні зміни зовнішнього вигляду жінки в прозових творах В. Даниленка в контексті феномена карнавальності; портрет як засіб характеротворення й типізації в літературних творах митця; статичне й динамічне в жіночому портреті в прозі В. Даниленка.

У першому розділі дисертаційної роботи **«Теоретичні основи портретування у сучасному літературознавстві»** сформульовано теоретичні засади дослідження, зокрема поняття «портрет» у науковій літературі: сутність, інтерпретація і характеристики, а також художні особливості портретування доби постмодернізму, зокрема розглянуто проблему портретування в літературознавчих дослідженнях, схарактеризовано постмодерністські трансформації у зображенні персонажа. Зокрема зазначено, що «портрет» є актуалізатором категорії зв'язності тексту та категорій модальності й концептуальності, а також сприяє налагодженню естетично-духовної комунікації автора з читачем. Різноманіття наявних у літературознавстві класифікацій свідчить про посилену увагу літературознавців до проблеми портретування в художньому творі, а також про постійну актуальність проблеми образу персонажа, причиною якої є складність, багатозначність, подекуди парадоксальність цього художньо-естетичного феномена (с. 39).

Також підкреслено, що на сьогодні відсутня єдина загальноприйнята типологія літературних портретів, їх класифікують на основі таких критеріїв: кількість описуваних персонажів; співвідношення зовнішнього і внутрішнього; повнота опису; структура; ступінь деталізації зображуваного об'єкта тощо. Водночас у роботі узагальнено, що у літературі постмодернізму відбувається розпорошення, деконструкція образу персонажа, який водночас стає і знаком, і символом, і архетипом, і авторською маскою. Ці процеси стають результатом відчуженості особистості, посиленням хаотичності світу, інтенсифікації глобальних політичних і культурних змін, і, як наслідок, кризи

особистісного начала, що проявилася в деантропологічних тенденціях у суспільстві, а відповідно, набула відображення в літературі (с. 50).

Дисертанткою відзначено, що в основі літературознавчих типологій постмодерних персонажів лежать такі критерії: тип художнього мислення й творчості, особливості авторського способу організації художнього матеріалу, мистецький дискурс тощо.

Визначено, що в літературних творів митців-сучасників, які працюють у межах більш традиційного, реалістичного творчого методу, помітне акцентування на виражально-зображальному характері літературного портрету, який стає засобом відображення внутрішнього світу персонажа, його почуттів і переживань. Автори таких творів акцентують на соціальному, ментальному чи національному аспектах, репрезентуючи їх через окремі художні деталі літературного портрету. Проте цю проблему не можна вважати вирішеною, з огляду на незавершеність постмодернізму як мистецької системи, її неоднорідність і різноплановість.

У другому розділі дисертаційної роботи **«Індивідуально-авторська специфіка портретування жіночих образів у прозі В. Даниленка»** розглянуто характеристики сакрального і профанного у зображенні жінок у прозі митця, охарактеризовано зовнішність як художню особливість жіночих образів прозі В. Даниленка, досліджено вербальні і невербальні засоби розкриття внутрішнього світу героїнь прози В. Даниленка, визначено роль інтер'єру в жіночому портретуванні у прозі письменника.

Відзначено, що вияви сакрального і профанного у творчості В. Даниленка представлено шляхом їх поєднання, що свідчить про суперечливість жіночих персонажів у творах (с. 69). Сакральне функціонує в образах-денотатах Кароліни Гулій («Капелюх Сікорського»), Таї-киз («Газелі бідного Ремзі»), Ольги Фафлей («Тіні в маєтку Тарновських»), Юлії Маринчук («Кохання в стилі бароко»), Ганни Жебрій («Клуб "Старий Пегас"»), Діани Стогодюк («Маски Діани Стогодюк»), в образах жінок із надприродними здібностями, пов'язані з містичними подіями. За сприяння характеристик

таких образів автор, як зазначає дослідниця, актуалізує й категорію профанного, що репрезентовано через опис їхнього побуту, харчування, статевих стосунків, ставлення до грошей і матеріальних цінностей, соціальних мереж. Доведено, що така дихотомія дала автору змогу змодельовати складні суперечливі жіночі образи, через які він презентував власну світоглядну концепцію і порушив спектр проблем, важливих для сучасного соціуму (с. 70).

Осібне місце у роботі належить аналізу елементів одягу у літературних творах В. Даниленка. Вони є наскрізною художньою деталлю, містять відповідні семантичні натяки, що сприймаються як відповідні алюзії (с. 72), свідчать про соціальний статус героїні, про її матеріальне становище, професію тощо, а деякі перетворюються на танатологічні маркери. Також зазначено, що зовнішність жіночих персонажів у прозових творах моделюється автором через окремі аспекти, а саме: одяг, взуття, антропонімний простір, які презентують особистість героїні та її сприйняття ззовні, а також сприяють формуванню цілісного уявлення про образ (с. 84).

Вербальні й невербальні засоби жіночого портретування у творах письменника сприяють розкриттю внутрішнього світу персонажів. З-поміж вербальних переважають самохарактеристика, характеристика персонажа наратором, іншими персонажами; до невербальних засобів, що використовуються в прозі митця, віднесено тембр голосу, сміх, вираз обличчя, погляд, жести, запах, позу, а також рух у просторі. Усі ці засоби в сукупності дають змогу сформуванню повне уявлення як про героїню загалом, так і про її емоційний стан у конкретній ситуації (с. 106).

У розділі охарактеризовано також особливості інтер'єру та екстер'єру помешкань, які також є засобами жіночого портретування. У результаті аналізу літературних творів В. Даниленка дисертанткою з'ясовано, що він уникає розлогих описів, обмежуючись лише фіксацією окремих значущих деталей, пов'язаних із кольорами чи екзотичними деталями («Кохання в стилі бароко»), інколи навпаки подає деталізовані описи помешкань, які відображають риси характеру своїх власників («Маски Діани Стогодюк»).

Дисертантка зазначає, що описи інтер'єру та екстер'єру помешкань сприяють відтворенню атмосфери певної епохи, свідчать про приналежність героїв до певної суспільної чи професійної групи, проте вони є відображенням внутрішнього світу героїні, її життєвої позиції, системи ціннісно-світоглядних орієнтирів і планів на майбутнє (с. 118).

У третьому розділі **«Портрет як характер і психологічний образ у творчому доробку В. Даниленка»** подано характеристику психоаналітичним елементам у жіночому портретуванні у прозовій творчості В. Даниленка, акцентовано увагу на поняттях карнавальності як характеристикі ситуативних змін зовнішнього вигляду жінок у прозових творах митця, портреті як засобу характеротворення у прозі В. Даниленка, статичному і динамічному у жіночому портреті.

Досліджуючи вплив психоаналітичної концепції, зокрема архетипів Аніми/Анімуса на творчість В. Даниленка, дисертантка робить узагальнення щодо специфічної їхньої репрезентації в літературних текстах, коли митець поступово «розхитує» гендерні межі та свідомо деформує гендерні ролі. Жінка-героїня у його творах, потрапляючи в складні життєві обставини, під впливом Анімуса у підсвідомості набуває маскулітних ознак, а чоловік, підпорядкований сильним жіночим началом, поступово витісняється з доміантної ролі та набуває фемінних рис (с. 136, 137). Поведінка героїнь, їхній зовнішній вигляд детерміновані процесами, які відбуваються у внутрішньому світі, на який вплинули дитячі травми, пригнічені інстинкти, нереалізовані бажання персонажів.

Дослідниця аналізує й наявність карнавальності як характерної ознаки постмодерністичного стилю письма сучасних авторів. Вона проявляється у ситуативних змінах у жіночому портретуванні: жінки в межах різноманітних карнавальних дійств, вистав чи заходів змушені вдаватися до зміни традиційного образу, ситуаційні портрети жінок сприяють реалізації мистецького задуму автора в контексті постмодерністської поетики (героїня

вибудовує стратегію поведінки і підлаштовується під ситуацію й чоловіка-жертву), вони здебільшого набувають гротескного характеру (с. 146).

Описи зовнішності героїнь у творах В. Даниленка є засобом їхнього характеротворення: розкривають особливості характеру, манери їхньої поведінки в контексті певного життєвого досвіду чи професії, вони є засобом типізації, якщо йдеться про колективні портрети жінок. Серед характеристик жіночого портретування у творах письменника дисертантка називає суб'єктивність (с. 161).

Щодо вивчення статичного й динамічного в жіночому портретуванні в прозових творах В. Даниленка, то ці категорії репрезентовані через зовнішнє і внутрішнє, тобто через поведінку, вчинки й реакції на них, що зумовлено особливостями характеру й темпераменту героїнь, їхньої життєвої позиції чи обраної стратегії поведінки героїні. Статичне в зовнішності персонажа переважно представлене якоюсь однією виразною художньою деталлю (кісточка на руці, єдиний зуб тощо), а динамічне репрезентоване комплексно – через інтонацію, жести, рухи тіла тощо. Динамічне, репрезентоване через зовнішні прояви (рухи тіла, міміку, жести, інтонації, тембр), ґрунтується на внутрішньому, пов'язаному з характером, темпераментом, життєвою позицією кожної героїні. Відповідно, динамічне в жіночому портретуванні подане і через її поведінку, імпульсивні вчинки, несподівані дії (с. 172).

Загальні висновки й узагальнення проведеного дисертаційного дослідження підкреслюють наукову новизну, що полягала у комплексному й системному дослідженні поетики жіночого портретування у прозовій творчості В. Даниленка. Серед основних наукових здобутків дисертантки варто відзначити: комплексний теоретичний аналіз досліджень класифікацій літературного портрета (Д. Наливайко, О. Омецинська, Л. Лавринович, Р. Харчук, В. Якушева та ін.); дослідження постмодерністських трансформацій у зображенні персонажа літературного твору, що є лише авторськими спробами класифікації героїв постмодерністської літератури відповідно до певної наукової гіпотези; репрезентація сакрального і

профанного у зображенні жіночих персонажів у прозі В. Даниленка; характеристика зовнішності персонажів, що об'єднує одяг, взуття, антропонімний простір; опис вербальних та невербальних засобів жіночого портретування, що сприяють розкриттю внутрішнього світу персонажа, формуванню в читача цілісного уявлення про місце героя в системі образів літературного твору; визначення ролі інтер'єрів та екстер'єрів у характеристиці жіночих персонажів; розкриття психоаналітичних елементів у жіночому портретуванні; розгляд портрета у вузькому значенні, тобто як опис зовнішності, як засіб характеротворення й типізації в літературних творах В. Даниленка та ін.

Отже, дисертаційна робота Гудованої Н. Ю. цінна і для досвідчених літературознавців, і для тих, хто лише починає науковий пошук у царині української красної словесності. Зроблені узагальнення та висновки є ознакою високого рівня дисертаційної роботи.

Апробація дослідження. За результатами дисертації опубліковано 7 публікацій, з яких 6 надруковано у наукових фахових виданнях України, 1 – у періодичному виданні іншої держави, а також у матеріалах 16 доповідей на наукових конференціях. Це свідчить про достатнє відображення матеріалів дисертації в опублікованих працях і дотримання нормативних вимог МОН України щодо кількості публікацій у наукових фахових виданнях.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації як із погляду сучасних науково-теоретичних досліджень, так і з позицій практичної реалізації, рівень наукової новизни є достатніми.

Як і всяка новаторська робота, дисертація Наталії Юріївни Гудованої містить низку дискусійних моментів:

1. У роботі дисертантка пише про приналежність письменника до житомирської прозової школи, у дисертації частково згадується творчість і особистість В. Шевчука, натомість про інших представників цієї прозової школи не йдеться. Потрібно було б у контекст дослідження ввести також інші

прізвища, бо постійно наголошується на рисах цієї школи.

2. Відзначаючи і характеризуючи такі риси постмодернізму як гра, карнавалізація, гротеск, бажано було б у рецензованій роботі розглянути своєрідну паралель між творчістю В. Даниленка і доробком його сучасників письменників-постмодерністів.

3. Зважаючи на цінність і актуальність дисертації Гудованої Н. Ю., рекомендую видати її як монографічне дослідження.

Наведені зауваження і побажання не применшують наукової та практичної цінності рецензованої дисертації.

На підставі аналізу поданої роботи можна твердити, що дисертація Гудованої Наталії Юріївни «Поетика жіночого портретування у прозовій творчості Володимира Даниленка» є кваліфікаційною науковою працею, завершеною, самостійно виконаною і заслуговує на позитивну оцінку. Вона відповідає вимогам «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 та «Вимогам до оформлення дисертації», затвердженим наказом МОН України від 12.01.2017 № 40, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 – Філологія.

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук,

провідний філолог

Єгипетського центру арабської мови та

культури Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

О. О. Федосій